

Renata Borowiecka

"Veni Creator" Pawła Łukaszewskiego — w kręgu inspiracji religijnych i narodowych

---

Aspekty Muzyki 6, 25-42

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RENATA BOROWIECKA

Katedra Teorii i Interpretacji Dzieła Muzycznego

Akademia Muzyczna w Krakowie

ul. św. Tomasza 43, 31-027 Kraków, +48 12 422 78 44

zborowi@cyf-kr.edu.pl

Veni Creator Pawła Łukaszewskiego — w kręgu inspiracji religijnych i narodowych

I wyrośnie różdżka z pnia Jessego,

wypuści się odrośl z jego korzeni.

I spocznie na niej Duch Pański,

duch mądrości i rozumu,

duch rady i męstwa,

duch wiedzy i bojaźni Pańskiej.

(Iz 11, 1–2)

1. Muzyka religijna Pawła Łukaszewskiego — uwagi wstępne

Paweł Łukaszewski uznawany jest za jednego z ciekawszych twórców współczesnej muzyki religijnej. Już w 1994 roku Leszek Polony określił kompozytora jako „indywidualność odrębną, silnie zarysowaną”¹. Dwa lata później rozpoczęła się intensywna działalność twórcza kompozytora, a wraz z nią wzrost jego popularności nie tylko w Polsce, ale i za granicą.

---

¹ L. Polony, [b.t.], „Wiadomości Kulturalne”, 12 czerwca 1994. Cyt za: P. Łukaszewski, *Moja muzyka. Funkcja elementów muzycznych i układów formalnych w kształtowaniu kontinuum formy w II Symfonii „Festinemus amare homines”*, Lublin 2006, s. 77.

W bogatym dorobku kompozytorskim Pawła Łukaszewskiego znaczące miejsce zajmują utwory wokalne lub wokalnie-instrumentalne, podejmujące m.in. tematykę adwentową i bożonarodzeniową, wielkopostną (w tym pasyjną), eschatologiczną, maryjną, hagiograficzną². Wspomnieć można także o dziełach związanych z osobą i nauczaniem Ojca Świętego — Jana Pawła II, do których należą:

- dedykowane i poświęcone Papieżowi — *Tu es Petrus* (1992; chór mieszany *a cappella*), *II Symfonia „Festinemus amare homines”* (2005; 2 soprały, 2 chóry mieszane, 2 fortepiany i orkiestra) do tekstu ks. Jana Twardowskiego z adnotacją: *Johannes Paulus II in memoriam* oraz *Ego sum pastor Bonus* (2014; chór mieszany *a cappella*);
- *Missa pro Patria* (1997; S, Ms, chór mieszany z solistami, perkusja i orkiestra instrumentów dętych), zawierająca w *Introitus* tekst Jana Pawła II;
- hymn *Veni Creator* (2004; 2 chóry mieszane *a cappella*), w którym odzywają się echa słów i nauczania Papieża-Polaka.

Poprzez dobór tematyki Łukaszewski wskazuje na powiązanie roku liturgicznego z cyklem życia człowieka, przypomina i akcentuje objawione prawdy wraz z tą najważniejszą — istnieniem jedyne Boga w trzech osobach, ale także nawiązuje do nauczania Soboru Watykańskiego II i jego kontynuatorów, odnosząc się m.in. do idei wolności i pokoju. W 2012 roku Paweł Łukaszewski wyznał: „Pisanie muzyki sakralnej jest dla mnie sposobem na życie”³. Na światopogląd i działalność artystyczną kompozytora z pewnością wpływ wywarło miejsce urodzenia (Częstochowa z Jasną Górą), ale i atmosfera domu rodzinnego, w szczególności osoba ojca-kompozytora⁴.

² Zob. M.T. Łukaszewski, *Inspiracje muzyką dawną w twórczości kompozytorskiej Pawła Łukaszewskiego na przykładzie wybranych utworów: Luctus Mariae, Via crucis i Resurrectio*, „Seminare” 2015, t. 36, nr 2, s. 217–218.

³ P. Łukaszewski, *Chciałbym być lepszym człowiekiem* [online], [rozmowa z P. Matwiejczukiem], 23.08.2012, dostępne na: <http://www.lukaszewski.org.uk/index.php?page=reviews&type=info&index=31&c=winter> (dostęp: 10.10.2013).

⁴ Po śmierci ojca Paweł Łukaszewski dokończył jedno z jego dzieł religijnych (*Litania do Madonny Treblińskiej*). Wówczas zrodziła się u niego myśl o swoistym testamencie ojca i ukierunkowaniu w stronę twórczości sakralnej. Zob. P. Łukaszewski, [rozmowa z M. Pietras], 22.12.2008, dostępne na: <http://www.lukaszewski.org.uk/index.php?page=reviews&type=info&index=20&c=winter> [tekst pochodzi z portalu internetowego www.gazeta.pl] (dostęp: 10.10.2013).

O stylu swojej muzyki Paweł Łukaszewski wypowiedział się następująco:

[...] neoromantyzm, neoklasycyzm — to już było. Awangarda, modernizm, postmodernizm — też nie. Dużo bliższy mojej muzyce jest nurt neotonalny w sensie Pärta, Tavenera, Góreckiego, może Kilara. U Tavenera jednak podkreśla się związki bizantyjskie, u Pärta mówi się o stylu „dzwoneczkowym”, a u Łukaszewskiego? Nie jestem wrzucony do żadnej grupy [...] i to mi odpowiada. Cenię sobie bowiem całkowitą wolność w twórczości i do tej wolności nieustannie dążę⁵.

Dla twórcy znaczenie fundamentalne ma tekst słowny dzieła. To z niego niejednokrotnie wypływa koncepcja formy muzycznej. Kompozytor mówi:

[...] bliski jest mi szacunek do „Słowa”, dla którego poszukuję odpowiedniego dźwięku... Nie próbuję poprzez swoje kreacje dźwiękowe tworzyć nowej rzeczywistości, ale staram się to „Słowo” ilustrować językiem brzmieniowym, który jest czytelny dla współczesnego odbiorcy⁶.

Łukaszewski sięga głównie po religijne, posoborowe teksty łacińskie. Sam dodaje:

Łacina jest językiem Kościoła. Teksty w tym języku są dla mnie idealne do opisywania ich muzyką. Gdy piszę nową kompozycję wokalną lub wokально-instrumentalną wybór łaciny jest dla mnie oczywisty⁷.

Jak zauważa Paulina Bednarz-Łuczewska, jego muzykę „charakteryzuje głęboka prostota [...], a z drugiej strony wielkie bogactwo setek lat tradycji”⁸. W istocie, choć kompozytor czerpie ze zdobyczy muzyki nowszej, swoje utwory zakorzenia również w muzyce przeszłości różnych epok. Ewelina Sroczyńska pisze:

---

⁵ E. Sroczyńska, *About composer* [online], www.lukaszewski.org.uk (dostęp: 10.10.2013).

⁶ P. Markuszewski, *Paweł Łukaszewski. Pośrednik w przekazywaniu Prawdy*, „Kwarta” 2011, nr 2(17), s. 2.

⁷ P. Łukaszewski, [korespondencja z R. Borowiecką], 15.10.2013.

⁸ P. Bednarz-Łuczewska, *Choral Music — Paweł Łukaszewski* [online], <http://www.teologiapolityczna.pl/choral-music--pawel-Lukaszewski> (dostęp: 15.11.2016).

[...] język brzmieniowy, którym posługuje się Paweł Łukaszewski, sam określa jako „tonalność odnowioną”. [...] [Kompozytor] ciągle poszukuje nowych brzmień i rozwiązań fakturalnych. Poszukiwania te doprowadziły go do daleko posuniętego redukcjonizmu [...]”⁹.

Z kolei Anna Ignatowicz wspomina o doskonałym wyczuciu chóralnej materii i opanowaniu faktury¹⁰. Wszystkie te wypowiedzi znajdują swoje potwierdzenie w umuzycznionym hymnie *Veni Creator*.

2. *Veni Creator* w muzycznej interpretacji Łukaszewskiego

Kompozycja *Veni Creator* wpisuje się w nurt mniejszych dzieł chóralnych o proveniencji motetowej. Utwór przeznaczony jest na 2 chóry mieszane, a skomponowany został na zamówienie niemieckiej Akademii Klausenhof w ramach projektu polsko-niemieckiego „45/05”. Jego prawykonanie odbyło się w Gdańsku, w pamiętnym dniu: 2 kwietnia 2005 roku¹¹.

Zamówienie, które złożono Łukaszewskiemu, zainspirowało kompozytora do wyboru szczególnego tekstu słownego — jednego z najbardziej znanych hymnów łacińskich — *Veni Creator Spiritus*. Jego słowami od X wieku wspólnota chrześcijańska modliła się do Ducha Świętego zarówno podczas święta Pięćdziesiątnicy, poszczególnych nabożeństw *Officium*, jak i przy okazji wielkich uroczystości religijnych lub świeckich. Z czasem hymn wykorzystywano także w prywatnych modlitwach.

Edward Foley przypomina, że w tradycji chrześcijańskiej hymn — bardziej niż inne gatunki — odnosi do tego, co wspólnotowe, nie tego, co indywidualne; reprezentuje „nas”, a nie „mnie”¹². Z kolei Stanisław Czajkowski definiuje hymn jako uroczysty śpiew pochwalny o charakterze religijnym i dodaje, że występują w nim zarówno elementy laudacyjne, jak i błagalne¹³. W owym połączeniu uwielbienia i prośby o różne łaski, skierowanych do Istoty Najwyższej lub świętych, upatruje muzykolog charakterystycznego rysu hymnu jako gatunku liryki reli-

⁹ E. Sroczyńska, op. cit.

¹⁰ A. Ignatowicz, *Trzy razy ATK*, „Ruch Muzyczny” 1995, nr 26, s. 26. Zob. także: P. Łukaszewski, *Moja muzyka...*, op. cit., s. 77.

¹¹ Wykonawcy: Polski Chór Kameralny „Schola Cantorum Gedanensis”, dyr. J. Łukaszewski. Utwór został wydany w 2005 r. przez PWM.

¹² E. Foley, *Ritual music: studies in liturgical musicology*, Beltsville 1995, s. 165.

¹³ S. Czajkowski, *Hymn*, w: *Od psalmu i hymnu do songu i liedu*, (Muzyka i liryka, t. 7), red. M. Tomaszewski, Kraków 1998, s. 25.

gijnej¹⁴. Wymienione cechy rozpoznawalne są w tekście *Veni Creator*. Trzy strofy hymnu (2, 3 i 7) mają charakter pochwalny. Wymieniane są w nich przymioty Ducha Świętego: *pocieszyciel, Najwyższego Boga dar, źródło żywy, miłość, ognia żar*. Pozostałe zwrotki stanowią wyraz błagania do Ducha o *nawiedzenie dusz wiernych krąg, niebieską łaskę, miłość świętą, pokrzepienie, pokój, poznanie Ojca i Syna*.

W wierze chrześcijańskiej Duch Święty — *Pan i Ożywiciel* — postrzegany jest jako ten, który uzdalnia człowieka do otwarcia się, przyjęcia i wcielenia w swoje życie Objawienia. A nastąpić to może za sprawą modlitwy, o czym pisał Jan Paweł II:

Duch Święty jest darem, który przychodzi do serca ludzkiego wraz z modlitwą. W modlitwie objawia się On przede wszystkim jako Dar, przychodzi bowiem z pomocą naszej słabości [...]. Modlitwa staje się za sprawą Ducha Świętego coraz dojrzalszym wyrazem nowego człowieka, który przez nią uczestniczy w życiu Boga [podkr. R. B.]¹⁵.

Wydaje się, że Łukaszewski w swojej muzycznej interpretacji tekstu zaakcentował ów aspekt modlitewny. Utwór jest wołaniem wspólnoty do Ducha i przez Ducha Świętego. Sam kompozytor wielokrotnie podkreśla: „Muzyka sakralna powinna poruszać odbiorcę i być modlitwą, która trafia do Boga”¹⁶.

O koncepcji dzieła twórca wypowiedział się następująco: „Moim zamysłem było łączenie dwóch narodów poprzez muzykę i języki, a także wykonawców”¹⁷.

Łukaszewski wprowadza do dzieła nie tylko wersję łacińską hymnu. Część tekstu przywołuje również w języku niemieckim, wykorzystując tłumaczenie Friedricha Dörra z 1969 roku zawarte w katolickim śpiewniku *Gotteslob*¹⁸, a także używa słów w języku polskim. Tym samym wołanie do Ducha Świętego staje się wołaniem nie tylko wszystkich wierzących, ale i dwóch konkretnych narodów. Jednocześnie poprzez muzykę znajduje swój wyraz w obsadzie dzieła, a także jego materiale motywowym.

¹⁴ Ibidem, s. 33.

¹⁵ Jan Paweł II, *Dominum et vivificantem*, III – 6.65 [online], http://portal.tezeusz.pl/cms/tz/fileadmin/user_upload/encykliki_i_adhortacje_Jana_Pawla_II.pdf (dostęp: 10.10.2013).

¹⁶ P. Łukaszewski, *Chciałbym być lepszym człowiekiem*, op. cit.

¹⁷ P. Łukaszewski, [korespondencja...], op. cit.

¹⁸ Nr 241 w *Altes Gotteslob*, nr 342 w *Neues Gotteslob*, dostępne na: <http://www.mein-gotteslob.de/gesaenge-217-351/> (dostęp: 22.11.2016).

Utwory polichóralne *a cappella* są obecne w dorobku twórczym Łukaszewskiego. Uzasadnienia dla obsady dwuchórowej w *Veni Creator* można by doszukiwać się w historii gatunku. Jak pisze Stanisław Czajkowski, „co najmniej od VII w. istniał zwyczaj naprzemiennego wykonywania hymnu przez dwa chóry”¹⁹. Kompozytor wyjaśnia jednak rzeczywistą przyczynę, związaną z aspektem wykonawczym: „w prawykonaniu brały udział 2 chóry: z Polski i z Niemiec”²⁰.

Dwa narody reprezentowane są jeszcze w jeden szczególny sposób, tzn. poprzez aluzje i cytaty muzyczne dzieł największych kompozytorów kręgu niemieckiego i polskiego: Bacha i Chopina (o czym także wspomina twórca umuzycznienia²¹). Łukaszewski rozpoczyna i integruje utwór motywami Bachowskimi, z kolei echa motywów Chopinowskich słyszalne są w kulminacyjnej fazie hymnu.

Jedną z cech indywidualnego stylu kompozytora jest dbałość o konstruowanie formy muzycznej, co staje się wyraziste także w *Veni Creator*. Kompozycja ma budowę fazową, gdzie każda z faz odpowiada jednej strofie tekstu. W celu wzmocnienia przesłania dzieła i zaakcentowania prośby skierowanej do Ducha Świętego po danej strofie kompozytor wprowadza odcinek quasi-refreniczny z zawołaniem opartym na słowie kluczowym — *komm, veni*. Tymi słowami zamyka również utwór. Dodatkowo — poprzez powtórzenia materiału muzycznego — twórca scala fazy w trzy większe całości (ABA₁). Narracja muzyczna przeprowadzona została na zasadzie wielkiego *crescenda* emocjonalnego aż do punktu kulminacyjnego (część B), po którym następuje powrót do początkowego materiału muzycznego, a wraz z nim określonego typu ekspresji. Budowaniu narracji służą strategie kompozytorskie związane z kształtowaniem typu faktur, metroritmiką, operowaniem poszczególnymi językami oraz harmoniką. Czyste, „łagodne” brzmienia odnoszące się do sfery *sacrum* zestawiane bywają ze strukturami dysonującymi, zdającymi się symbolizować ułomność człowieka i jego świata.

---

¹⁹ S. Czajkowski, op. cit., s. 28.

²⁰ P. Łukaszewski, [korespondencja...], op. cit.

²¹ Ibidem.

A	B	A ₁
Komm...	5. Hostem repellas longius...	6. Per te sciamus...
1. Komm, Heiliger Geist... <i>Veni</i>	<i>Niech zstąpi duch Twój /</i> <i>Veni</i>	<i>Veni</i> 7. Deo Patri sit gloria... <i>Veni / Komm</i>
2. Komm, Tröster... <i>Veni</i>		
3. Dich sendet Gottes <i>Veni</i>		
4. Entflamme Sinne.../ Accende lumen <i>Komm / Veni</i>		

Pierwsze frazy utworu odsyłają do procedur intertekstualnych, jawią się jako typ tzw. muzyki inkluzywnej (czyli wchłaniającej i zestrzajającej to, co dawne z tym, co nowe)²². Już na wstępie Łukaszewski wprowadza cytat z dwuchórowego motetu J.S. Bacha *Komm, Jesu, komm*. W utworze mistrza niemieckiego człowiek w sytuacji ostatecznej, słowami poety protestanckiego, przywoływał Jezusa — drogę, prawdę i życie. Kompozytor polski zachowuje oryginalną harmonię oraz antyfoniczny i sylabiczny typ śpiewu, modyfikuje jedynie przebieg rytmiczny (zob. przykł. 1). Nawiązując do muzyki przeszłości twórca wprowadza wymowny gest otwarcia, a wołanie do Ducha Świętego nabiera siły wyrazu. Konsekwencją cytowania jest podawanie tekstu pierwszych strof hymnu w języku niemieckim, łacina towarzyszyć będzie jedynie refrenicznym zawołaniom *Veni (Przyjdź)*.

Z fraz Bachowskich kompozytor wprowadza dalszy przebieg muzyczny dzieła, operując swobodnie materiałem dwunastotonowym i splatając go ze strukturami neotonalnymi. Początkowo Łukaszewski tworzy dwa plany brzmieniowe: melodyczny (w którym tekst pierwszej strofy śpiewany jest na sposób sylabiczny) oraz harmoniczny (nuty stałe na słowie *komm* jako tło dla wypowiedzi). Akordowy refren wzmacnia prośbę wypowiedzianą już po łacinie — *Veni*. Narrację muzyczną cechuje powolny tok — długie wartości rytmiczne, wolne tempo. Jej stopniowe przyspieszanie w części A następuje wraz z kolejnymi strofami hymnu (szybsze tempo, sukcesywnie rozdrabniane wartości rytmicznych w wybranych partiach wokalnych, przesunięcia akcentów). Modlitwa do Ducha Świętego nabiera coraz bardziej żarliwego tonu. Co interesujące — tekst strof bywa zacierany, np. poprzez odwołania do techniki hoquetowej, czy też nałożenia go w różnym przebiegu czasowym w poszczególnych głosach. Wyróżniane są wyłącznie słowa kluczowe (faktura nawiązująca do *nota contra*

²² Por. M. Tomaszewski, *O muzyce polskiej w perspektywie intertekstualnej*, Kraków 2005, s. 29.

Przykład 1. P. Łukaszewski, *Veni Creator*, początek utworu

VENI CREATOR

PAWEŁ ŁUKASZEWSKI

(*1968)

$\text{♩} = 50$ *mf*
 Soprani
mf Komm -, Komm -, Komm -, Komm
f
 Altii
mf Komm -, Komm -, Komm -, Komm
f
 Tenori
mf Komm -, Komm -, Komm -, Komm
mf
 Bassi
mf Komm -, Komm -, Komm -, Komm
f
 Soprani
f Komm -, Komm -, Komm
f
 Altii
f Komm -, Komm -, Komm
f
 Tenori
f Komm -, Komm -, Komm
f
 Bassi
f Komm -, Komm -, Komm

6
 S *mf* Komm -, Komm -, Ko-
 A *mf* Komm -, Komm -, Ko-
 T *mf* Komm -, Komm -, Komm
 B *mf* Komm -, Komm -, Komm
 S *f* Komm -, Komm -, Komm
 A *f* Komm -, Komm -, Komm
 T *f* Komm -, Komm -, Komm
 B *f* Komm -, Komm -, Komm

notam lub śpiew *unisono* i deklamacja na jednym tonie). Ponadto kompozytor zdaje się naśladować intonację litanijną, błagalną poprzez powtarzanie tych samych motywów sekundowych w szybkich wartościach lub *glissanda*. W miarę rozwoju narracji Łukaszewski coraz częściej zespala dwa chóry w jeden zespół mówiący „tym samym głosem”. W wypowiedzi muzycznej warstwa ekspresyjna dominuje nad semantyczną. Najmocniej wybrzmiewa kluczowa prośba — *Veni* — po strofie trzeciej, niemal wyskandowana w licznych powtórzeniach w drobnych wartościach i dynamice *ff* (zob. przykł. 2).

Tekst strofy czwartej — wołanie do „Światłości sumień” o dar mądrości (*światłem rozjaśnij naszą myśl*) — wzmocniony zostaje poprzez jednoczesne użycie dwóch języków: niemieckiego i łacińskiego. Łukaszewski jeszcze wyraźniej podkreśla wspólnotowy wymiar modlitwy. Kompozytor kontynuuje strategię dwujęzyczności w refrenie, zamykającym wielką klamrą część A — ponownie cytowane są frazy motetu Bacha (tym razem o sekundę małą wyżej). Powyższy materiał muzyczny powtórzony będzie po części kulminacyjnej, już jednak z tekstem łacińskim.

Niezwykłą interpretację zyskuje tekst strofy piątej — dla Łukaszewskiego kluczowy, wyróżniony jako część środkowa, kulminacyjna. To prośba o pokój

Przykład 2. P. Łukaszewski, *Veni Creator*, t. 101–104

The image shows a musical score for four voices (Soprano, Alto, Tenor, Bass) in two systems. The lyrics are "ve - ni, ve - ni, ve - ni, ve - ni, ve - ni, ve - ni, ve - ni, ve - ni". The score includes dynamic markings (*p*, *f*), articulation (accents), and performance instructions like *simile*. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 3/4. The music features a consistent rhythmic pattern of eighth notes with accents, and dynamic shifts from piano to fortissimo.

i oddalenie zła. Wraz z pierwszym wersem kompozytor przenosi narrację w inny czas i przestrzeń (długo wybrzmiewające trójdźwięki H-dur i E-dur⁷⁻⁶). Zapowiedź materiału z kulminacji tworzy szczególnie moment odniesienia do tego, co święte, jawi się (nawiązując do koncepcji Tomaszewskiego²³) jako przesłanie z innego świata — to, co objawione. Kompozytor powraca jednak do typu kształtowania przebiegu muzycznego z części A, by w konsekwencji doprowadzić do szeroko rozciągniętego punktu kulminacyjnego (zob. przykł. 3). Przebiega on w tonie podniosłym: faktura akordowa — typowa dla hymnów wielogłosowych, długo wybrzmiewające trójdźwięki w dynamice *f* do *fff*. Faza kulminacyjna przynosi także akcenty polskie. Poprzez aluzje motywiczne twórca nawiązuje do muzyki Chopina²⁴, a centralny moment dzieła opiera na jakże znamiennej i dobrze znanej sentencji, wykonanej trzykrotnie w języku polskim: *Niech zstąpi Duch Twój*. Wprowadzenie słów Papieża-Polaka kompozytor uzasadnia następująco:

Pomyślałem, że Jan Paweł II łączy z pewnością, a nie dzieli. Stąd cytaty z Jego przemówienia z roku 1979, w którym mowa jest właśnie o Duchu Świętym. Idea nawiązania do słów Papieża narodziła się w czasie pracy nad tekstem²⁵.

Kulminację wieńczy akord E-dur w postaci zasadniczej, powtórzony kilkakrotnie na kluczowym zwrocie *Veni*, na maksymalnym poziomie dynamiki. To „oczyszczone” brzmienie, pełne potęgi i patosu, wnosi ze sobą muzyczne światło, stając się wyrazem niezachwianej nadziei. Prośba wypowiedziana zostaje z całą mocą, może nawet nieco zbyt podniesionym głosem. Akord E-dur (tym razem na słowie niemieckim — *komm*) wystąpi w ostatnim, coraz ciszej brzmiącym wołaniu. Trójdźwięk ustawiony zostanie na tercji, a w kontekście wcześniejszych współbrzmień przywoła skojarzenie z funkcją dominanty. Nastąpi po nim tylko brzmienie dysonansowe (interwał septymy wielkiej) i ostatni raz wypowiedziana szeptem (*sussurando*) prośba: *komm* (zob. przykł. 4). Taki typ zamknięcia pozostawia wiernych w zawieszeniu i milczącym oczekiwaniu na spełnienie zakończonej modlitwy.

²³ M. Tomaszewski, *Muzyka wobec sacrum. Próba rozeznania*, w: *Olivier Messiaen we wspomnieniach i refleksji badawczej*, red. M. Szoka, R. Golianek, Łódź 2009, s. 40.

²⁴ Rysunek melodyczny wprowadzonego motywu nawiązuje zarówno do tematu wstępnego z I cz. *Koncertu f-moll*, jak i tematu głównego I cz. *Koncertu e-moll* w jego wersji z przetworzenia (początek w tonacji C-dur).

²⁵ P. Łukaszewski, [korespondencja...], op. cit.

Na zakończenie

W 1998 roku Jan Paweł II mówił do młodzieży: „Duch Święty nauczy was wszystkiego” i przytaczał słowa z Ewangelii „Gdy zaś przyjdzie on, Duch Prawdy, doprowadzi was do całej prawdy”²⁶ (J 16,13). Zarówno w homilii z 1979 roku, jak i w encyklice o Duchu Świętym Papież przypominał, że Duch Boży przedziwną opatrnością „kieruje biegiem czasu i odnawia oblicze ziemi”²⁷. Pisał dalej:

Duch Święty przekonywa o grzechu — to znaczy daje poznać człowiekowi jego zło, ale równocześnie skierowuje do dobra [...]. Pod wpływem Pocieszyciela dokonuje się owo nawrócenie serca ludzkiego, które jest nieodzownym warunkiem przebaczenia grzechów²⁸.

Przykład 3. P. Łukaszewski, *Veni Creator*, t. 196–210

The image shows a musical score for a SATB choir and piano accompaniment, measures 196-210. The score is in 2/2 time and features a key signature of one sharp (F#). The lyrics are: "Ve - ni Cre - a - tor, (Niech zstą - pi Duch Twój,)" repeated for each voice part. The piano accompaniment consists of chords in the right hand and a bass line in the left hand. The score is marked with a forte (f) dynamic.

²⁶ Jan Paweł II, *Orędzie na Światowy Dzień Młodzieży 1998. „Duch Święty nauczy was wszystkiego”*, w: *Mądrość. Antologia tekstów*, oprac. ks. K. Gryz, Kraków 2013, s. 101.

²⁷ Jan Paweł II, *Dominum...*, op. cit., I-7.26.

²⁸ Ibidem, II-5.42.

201 *p subito*

Soprano: Ve - ni - ni Cre - a - tor, Ve -
niech zsta - pi Duch Twój, niech

Alto: Ve - ni - ni Cre - a - tor, Ve -
niech zsta - pi Duch Twój, niech

Tenor: Ve - ni - ni Cre - a - tor, Ve -
niech zsta - pi Duch Twój, niech

Bass: Ve - ni - ni Cre - a - tor, Ve -
niech zsta - pi Duch Twój, niech

202 *p subito*

Soprano: Ve - ni - ni Cre - a - tor, Ve -
niech zsta - pi Duch Twój, niech

Alto: Ve - ni - ni Cre - a - tor, Ve -
niech zsta - pi Duch Twój, niech

Tenor: Ve - ni - ni Cre - a - tor, Ve -
niech zsta - pi Duch Twój, niech

Bass: Ve - ni - ni Cre - a - tor, Ve -
niech zsta - pi Duch Twój, niech

206 *mp*

Soprano: ni Cre - a - tor Spi - ri - tus,
zsta - pi pi Duch Twój) *mp*

Alto: ni Cre - a - tor Spi - ri - tus,
zsta - pi pi Duch Twój) *mp*

Tenor: ni Cre - a - tor Spi - ri - tus,
zsta - pi pi Duch Twój) *mp*

Bass: ni Cre - a - tor Spi - ri - tus,
zsta - pi pi Duch Twój) *mp*

207 *mp*

Soprano: ni Cre - a - tor Spi - ri - tus,
zsta - pi pi Duch Twój) *mp*

Alto: ni Cre - a - tor Spi - ri - tus,
zsta - pi pi Duch Twój) *mp*

Tenor: ni Cre - a - tor Spi - ri - tus,
zsta - pi pi Duch Twój) *mp*

Bass: ni Cre - a - tor Spi - ri - tus,
zsta - pi pi Duch Twój) *mp*

Przykład 4. P. Łukaszewski, *Veni Creator*, zakończenie utworu

295 $\text{♩} = 120$ $\text{♩} = 110$
S Komm, Komm Komm *p*
A Komm, Komm Komm *p*
T Komm, Komm Komm *p*
B Komm, Komm Komm

mp
S Komm *mp*
A Komm *mp*
T Komm *mp*
B Komm *mp*

304 $\text{♩} = 100$
S Komm *p* Komm
A Komm *p* Komm
T Komm *p* Komm *sussurrando*
B Komm *p* Komm *sussurrando*

sussurrando
S Komm. *sussurrando*
A Komm. *sussurrando*
T Komm. *sussurrando*
B Komm. *sussurrando*
Komm.

Nauczał także:

Kościół patrzy na Tego, który jest Miłością Ojca i Syna, i pomimo narastających zagrożeń nie przestaje z ufnością błagać o pokój i służyć pokojowi człowieka na ziemi. Swoją ufność opiera na Tym, który będąc Duchem-Miłością, jest również Duchem pokoju [...]²⁹.

W końcowych słowach rozważań podkreślał, że Duch Święty wskazuje drogi prowadzące do zjednoczenia chrześcijan i jest najwyższym *źródłem* [tej] *jedności*³⁰.

Myśli Papieża w pełni harmonizują z przesłaniem płynącym z hymnu *Veni Creator*. Wybór powyższego tekstu dokonany przez Łukaszewskiego i sposób jego muzycznej interpretacji stają się w pełni zrozumiałe, jeśli pomyśleć o okoliczności, która towarzyszyła zamówieniu złożonemu kompozytorowi. A była to okoliczność wyjątkowa: 60. rocznica zakończenia II wojny światowej. W tym kontekście muzyczna modlitwa dwóch narodów o miłość, mądrość, pokój i jedność zabrzmiała niezwykle wymownie. Z tej perspektywy utwór uznać można za „gest pokoju” (przywołując określenie Papieża-Polaka³¹) wyrażony muzyką.

---

²⁹ Ibidem, *Zakończenie*.

³⁰ Ibidem.

³¹ Jan Paweł II, *Mądrość...*, op. cit., s. 109.

Przykład 5. P. Łukaszewski, *Veni Creator* — warstwa słowna

<p>KOMM, HEILIGER GEIST</p> <p>Komm...</p> <p>Komm, Heilger Geist, der Leben schafft, erfülle uns mit deiner Kraft. Dein Schöpferwort rief uns zum Sein: nun hauch uns Gottes Odem ein.</p> <p>Komm, Tröster, der die Herzen lenkt, du Beistand, den der Vater schenkt; aus dir strömt Leben, Licht und Glut, du gibst uns Schwachen Kraft und Mut.</p> <p>Dich sendet Gottes Allmacht aus, im Feuer und in Sturmes Braus; du öffnest uns den stummen Mund und machst der Welt die Wahrheit kund.</p> <p>Entflamme Sinne und Gemüt, dass Liebe unser Herz durchglüht Komm... und unser schwaches Fleisch und Blut in deiner Kraft das Gute tut.</p> <p>Komm...</p> <p>Komm...</p>	<p>VENI, CREATOR SPIRITUS</p> <p>Veni...</p> <p>Veni...</p> <p>Veni...</p> <p>Accende lumen sensibus, infunde amorem cordibus, Veni... infirmi nostri corporis, virtute firmans perpeti.</p> <p>Veni...</p> <p>Hostem repellas longius, pacemque dones protinus, ductore sic te praevio, vitemus omne noxium.</p> <p>Veni Creator spiritus (Niech zstąpi Duch Twój)</p> <p>Per te sciamus da Patrem, noscamus atque Filium, Teque utriusque Spiritum credamus omni tempore.</p> <p>Veni...</p> <p>Deo Patri sit gloria, et Filio qui a mortuis surrexit, ac Paraclito, in saeculorum saecula.</p> <p>Veni...</p>
---	--

STRESZCZENIE

Paweł Łukaszewski uznawany jest za jednego z ciekawszych kompozytorów współczesnej muzyki sakralnej, a jego twórczość wzbudza wielkie zainteresowanie nie tylko w Polsce, ale i za granicą. W bogatym dorobku kompozytorskim znaczące miejsce zajmują dzieła wokально-instrumentalne i chóralne *a cappella* wpisane w tradycję i religię chrześcijańską. Tematyka utworów koncentruje się wokół głównych wątków i idei obecnych w nauczaniu Kościoła, czego przykład stanowi m.in. kompozycja *Veni Creator*. Utwór powstały z inspiracji zewnętrznej (zamówienie Akademii Klausenhof w ramach projektu polsko-niemieckiego „45/05”) oparty został na jednym z najbardziej znanych hymnów łacińskich. Poza wersją oryginalną hymnu twórca wprowadził także tekst w języku niemieckim oraz zacytował słowa Jana Pawła II w języku polskim. Tym samym wołanie do Ducha Świętego stało się wołaniem nie tylko wszystkich wierzących, ale i dwóch konkretnych narodów. Aspekt obu narodowości Łukaszewski podkreślił także za pomocą zastosowanych strategii muzycznych (dwa chóry, aluzje i cytaty z dzieł Bacha i Chopina). Zamysł kompozytora — łączenie dwóch narodów poprzez muzykę i języki, a także wykonawców — staje się w pełni zrozumiałe w kontekście okoliczności towarzyszącej zamówieniu. Była nią 60. rocznica zakończenia II wojny światowej. Można zatem uznać, że kompozycja stanowi — przywołując określenie Papieża-Polaka — „gest pokoju” wyrażony muzyką.

SŁOWA KLUCZOWE: Paweł Łukaszewski, polska muzyka sakralna, tradycja chrześcijańska, hymn *Veni Creator*.

ABSTRACT

Paweł Łukaszewski's *Veni Creator* — in the circle of religious and national inspirations

Paweł Łukaszewski is considered to be one of the most interesting composers of contemporary sacral music, and his work raises great interest both in Poland and abroad. His vocal and instrumental compositions, as well as choir *a cappella* pieces make a significant share of his extensive achievements. They have deeply rooted into the Christian tradition and religion. The subject matter of his compositions focuses on the main concepts and ideas in the teaching of the Church, which is exemplified in the composition *Veni Creator*, among others. The piece was written as a result of an external inspiration (a commission from Akademie Klausenhof as a part of a Polish-German Project “45/05”) and based on one of the most popular Latin hymns. Apart from introducing the original version of the hymn, the author used the text in German and quoted the words of John Paul II in Polish. Thus, the Holy Spirit was addressed not only by all the faithful, but also by the two specific nations. Moreover, Łukaszewski emphasised the aspect of both nationalities with the use of specific musical strategies (two choirs, allusions to and quotations from Bach and Chopin). The composer's intention — re-uniting of the two nations through music and languages, as well as by employing Polish and German performers — becomes fully comprehensible in the circumstances of this particular commission, i.e. the 60th anniversary of the end of the Second World War. Therefore, the composition may be considered — quoting the words of the Polish Pope — as a “gesture of peace” offered through music.

KEY WORDS: Paweł Łukaszewski, Polish sacral music, Christian tradition, *Veni Creator* hymn.

BIBLIOGRAFIA

Bednarz-Łuczewska Paulina, *Choral Music — Paweł Łukaszewski* [online], <http://www.teologiapolityczna.pl/choral-music--pawel-Lukaszewski> (dostęp: 15.11.2016).

Czajkowski Stanisław, *Hymn*, w: *Od psalmu i hymnu do songu i liedu*, (Muzyka i liryka, t. 7), red. Mieczysław Tomaszewski, Kraków 1998, s. 23–40.

Foley Edward, *Ritual music: studies in liturgical musicology*, Beltsville 1995.

Ignatowicz Anna, *Trzy razy ATK*, „Ruch Muzyczny” 1995, nr 26, s. 25–26.

Jan Paweł II, *Encyklika „Dominum et vivificantem. O Duchu Świętym w życiu Kościoła i świata* [online], dostępne na: http://portal.tezeusz.pl/cms/tz/fileadmin/user_upload/encykliki_i_adhortacje_Jana_Pawla_II.pdf, s.112–157 (dostęp: 10.10.2013).

Jan Paweł II, *Orędzie na Światowy Dzień Młodzieży 1998. „Duch Święty nauczy was wszystkiego”*, w: *Mądrość. Antologia tekstów*, oprac. ks. Krzysztof Gryz, Kraków 2013.

Łukaszewski Marcin T., *Inspiracje muzyką dawną w twórczości kompozytorskiej Pawła Łukaszewskiego na przykładzie wybranych utworów: Luctus Mariae, Via crucis i Resurrectio*, „Seminare” 2015, t. 36, nr 2, s. 215–228.

Łukaszewski Paweł, *Chciałbym być lepszym człowiekiem* [online], [rozmowa z Piotrem Matwiejczukiem, online], 23.08.2012, dostępne na: <http://www.lukaszewski.org.uk/index.php?page=reviews&type=info&index=31&c=winter> [audycja Programu 2 Polskiego Radia] (dostęp: 10.10.2013).

Łukaszewski Paweł, *Moja muzyka. Funkcja elementów muzycznych i układów formalnych w kształtowaniu kontinuum formy w II Symfonii „Festinemus amare homines”*, Lublin 2006.

Łukaszewski Paweł, [rozmowa z Martyną Pietras, online], 22.12.2008, dostępne na: <http://www.lukaszewski.org.uk/index.php?page=reviews&type=info&index=20&c=winter> [tekst pochodzi z portalu internetowego www.gazeta.pl] (dostęp: 10.10.2013).

Markuszewski Paweł, *Paweł Łukaszewski. Pośrednik w przekazywaniu Prawdy*, „Kwarta” 2011, nr 2(17), s. 1–4.

Sroczyńska Ewelina, *About composer* [online], www.lukaszewski.org.uk (dostęp: 10.10.2013).

Tomaszewski Mieczysław, *O muzyce polskiej w perspektywie intertekstualnej*, Kraków 2005.

Tomaszewski Mieczysław, *Muzyka wobec sacrum. Próba rozeznania*, w: *Olivier Messiaen we wspomnieniach i refleksji badawczej*, red. Marta Szoka, Ryszard Golianek, Łódź 2009, s. 39–47.